
CULTIVAREA LIMBII

DESPRE LIMBAJUL CRITICII LITERARE

DE

C. OTOBÎCU și M. MITRAN

Literatura noastră contemporană, orientată cu precădere spre temele vieții pe care o trăim, a obținut mari succese în oglindirea realității noastre revoluționare și a contribuit mult la educarea oamenilor în spiritul socialismului. Ea a urmat, în ultima vreme, un drum ascendent, pe care l-a străbătut într-o luptă continuă cu ideologia estetică burgheză. Dezvoltarea literaturii depinde însă în oarecare măsură și de critica literară. Aceasta analizează operele de artă și stabilește valoarea lor artistică, și ideologică, încurajează tendințele și curentele progresiste și le combate pe cele dăunătoare. Toate acestea presupun o poziție ideologică fermă și avansată. Critica noastră literară contemporană dispune de aceste elemente și a făcut serioase progrese în analiza complexității fenomenului literar și a procedeelelor artistice ale scriitorilor. Luptînd de pe pozițiile esteticii materialiste ea a contribuit cu mult succes la orientarea tinerei noastre literaturi socialiste pe calea reflectării aspectelor celor mai importante ale vieții contemporane.

Scriitorii mai tineri așteaptă însă de la critica literară nu numai un sprijin pentru formarea concepției lor artistice, ci și o îndrumare minuțioasă, perseverentă și continuă în ce privește folosirea procedeelelor artistice și în special în ce privește folosirea artistică și corectă a limbii. Considerată sub acest aspect, critica noastră literară contemporană este deficitară. Partea rezervată în cele mai multe articole de critică literară acestui scop este neînsemnată, iar articolele consacrate în întregime îndrumării tinerilor scriitori din acest punct de vedere sînt foarte puține. Aceasta se datorește faptului că mulți dintre criticii literari contemporani nu au o pregătire filologică temeinică. De lucrul acesta se convinge oricine citind

în articolele de critică literară partea rezervată analizei măiestriei artistice a scriitorilor. Unii critici literari, făcând o astfel de analiză, nu depășesc superficialitatea unor fraze șablon: *are o limbă vie și curgătoare, bogată în imagini și ziceri populare; frazele lui denotă înrudirea cu limba populară, ceea ce arată că scriitorul face eforturi spre a-și găsi un instrument de exprimare și-l găsește numai în limba populară; fraza lui are un anumit ritm care este obținut în genere prin mijloace simple, ca repetarea unor substantive sau adjective cu același sens, care pe de o parte întăresc ideea, pe de alta, dau ritm frazei.* Asemenea fraze desprinse dintr-un articol despre o carte a lui Marin Preda se potrivesc tot atât de bine într-un articol despre o carte a lui Titus Popovici. Adeseori, când interpretarea stilistică depășește limitele șablonului banal și superficial, trece direct în imperiul ininteligibilului: *vibratilitatea și incertitudinea gramaticală dezvoltă un spațiu estetic necesar, acest spațiu constând din amplitudinea de vibrații atât a categoriilor morfologice, cât și a funcțiunilor sintactice* (L.r., nr. 6, p. 35)¹.

Lipsa unei temeinice pregătiri filologice a unora dintre criticii noștri literari este și mai evidentă în articolele în care aceștia discută limba folosită de unii scriitori tineri în încercările lor literare.

În *Scrisul bănățean* (nr. 9, p. 94), un critic literar — ce-i drept nu prea cunoscut — scrie cu o nemulțumire care presupune multă competență: *tînărul colaborator stâlcește în primul rînd, în mod îngrozitor, timpii* (sic!). *Mai mult ca perfectul fuge după prezent, prezentul după imperfect, acesta după perfectul simplu, într-o goană atât de capricioasă încît îți vine amețală. Un singur exemplu luat la întîmplare: Vasile își făcu în minte tot felul de presupuneri și ipoteze, complexe și reproșuri și pînă la urmă a atacat frontal.*

Criticul nostru nu se oprește însă aici, unde *goana atât de capricioasă a timpilor, încît îți vine amețală* este de fapt o neconcordanță a timpurilor verbale, ci își continuă observațiile cu inflăcărare: *însăși fraza de mai sus [e vorba de aceeași frază — n.n.] nu este suferindă numai din cauza timpilor, ci și din cauza folosirii stîngace, improprii a cuvintelor și a expresiilor. Aici exemplele sînt și mai numeroase:*

- ... *la vremea prînzului, cînd soarele se suise deasupra capului său ...*
- *cîteva muște impertinente îl zgîndărau pe nas și pe obraz ...*
- ... *un tînăr privește decent, pe furiș, o față necunoscută ... etc.*

Dacă am fi obligați totuși să considerăm improprii unele cuvinte din aceste crîmpeie de frază, citate de criticul nostru, nu le-am considera mai improprii decît expresia *frază suferindă*, folosită de criticul însuși.

¹ Dăm aici lista tuturor abrevierilor pe care le vom folosi în acest articol: L.r. = Limba română, C. = Contemporanul, G.l. = Gazeta literară, T.s. = Tînărul scriitor, T. = Tribuna, S. = Steaua, I.l. = Iașul literar, I.B. = Informația Bucureștiului, V.r. = Viața românească. Pentru că toate numerele folosite de noi sînt din 1957, vom indica numai numărul revistei și pagina.

În treacăt, notăm și faptul că deși criticul este foarte intransigent față de greșelile „tînărului colaborator”, el își îngăduie totuși unele erori „simpatice”: în loc de *timpuri* verbale spune *timi*, plural cu valoare semantică deosebită.

Exemple de acest fel, din care se vede că scriitorii tineri sînt lipsiți de o îndrumare substanțială și competentă în ce privește folosirea corectă a limbii, găsim foarte multe. Vom mai reproduce numai unul, pentru că intenția noastră nu este de a face cunoscute toate greșelile de acest fel, ci de a arăta unele slăbiciuni ale limbajului criticii literare contemporane.

Într-un articol apărut în *Contemporanul* (nr. 46 (580), p. 2) un critic literar cu reputație îi reproșează, pe bună dreptate, unui poet începător că nu cunoaște bine gramatica românească, de îndată ce scrie: „romanța *ce-a* nouă”.

Dacă observația criticului s-ar fi oprit aici, toate ar fi fost bune. Dar el ține neapărat — lucru care ni se pare, de altfel, firesc — să-i explice tînărului poet greșeala pe care a săvîrșit-o, și-i spune că ea constă în faptul că a despărțit articolul de pronume prin liniuță de unire. Dacă această explicație ar fi citit-o numai tînărul poet în cauză, încă n-ar fi fost nimic rău, dar dacă întîmplarea a făcut ca ea să fie citită și de alții, care știu cit de puțină gramatică, nimeni nu ia pe seama sa rușinea criticului nostru de a nu ști că *ce* din versul „romanța *ce-a* nouă” nu este pronume, iar *a* nu este articol.

Considerînd justă numai observația că este greșit scris: „romanța *ce-a* nouă”, rămîne valabilă recomandarea pe care i-o face criticul literar tînărului poet de a învăța gramatică, dar îl sfătuiam să-și găsească alt dascăl, întrucît criticul nostru literar mai are încă unele lacune.

Am discutat aceste exemple, poate nu cele mai semnificative, pentru a arăta că îndrumarea pe care o primesc tinerii scriitori din partea criticii literare, în ce privește folosirea corectă a limbii, este nesatisfăcătoare.

Lipsa de competență cu care se face uneori îndrumarea „celor ce cu sfială încearcă să pătrundă în lăcașul muzelor” nu este singurul viciu al criticii literare contemporane. El este acompaniat foarte adesea de muzica dezordonată a frazelor goale sau confuze prin care criticul literar, trist și grav, își rostește sentința.

Cine și-ar putea face altă părere despre fraze ca acestea: *poeziile înfeudate neînspirației autentice, cenușiului, convenționalului și perisabilului ar fi fost eliminate sau distilate pînă la cristalizări inedite, iar cele populate de imagini suferinde, de tautologii, de neclarități ori de lungimi ar fi fost meditate din nou și rescrise* (T.S., nr. 7, p. 87); ancorînd în poezia

de sugestie, încearcă transfigurări metaforice, la un nivel pe care l-am și dorit generalizat în volum (T.s., nr. 7, p. 88) sau mult mai real și persistent se dovedește pericolul navigării, în efluvii verbale, poezia fiind adulterată de entuziasme inconsistente (V.r., nr. 4, p. 168).

Critica literară nu se adresează numai scriitorilor și nu-i îndrumază numai pe ei. Ea se adresează în aceeași măsură și cititorilor de literatură, care au nevoie de ea pentru a putea înțelege mai bine conținutul cărților citite, pentru a afla o confirmare sau o infirmare a ideilor proprii despre anumite opere. Această misiune a criticii literare, de a explica conținutul operelor de artă, pentru ca cititorii să înțeleagă mai bine mesajul artistului, este în zilele noastre — când lupta pentru culturalizarea maselor îmbracă cele mai variate forme — cel puțin tot atât de importantă ca și aceea de a orienta literatura pe o cale constructivă și mobilizatoare. Critica literară își va îndeplini această misiune numai dacă va fi scrisă clar și pe înțelesul cititorilor ei. Judecând din acest punct de vedere articolele de critică literară care apar în diversele ziare, gazete și reviste din țara noastră, vom constata că multe dintre ele îndeplinesc numai în parte, iar altele de loc, misiunea amintită mai sus. Unii critici — și aici nu e vorba de „micii măștri”, de aceia care abia își fac debutul, ci de critici consacrați — cultivă parcă intenționat dificultatea. Lexicul și sintaxa lor devin așa de solitare că și un cititor cu multă putere de înțelegere e pus în încurcătură, dacă ține cu orice preț să înțeleagă ce a vrut să spună criticul. Fie de exemplu fraza : *Mai mult decât lirismul contemplativ, pe care îl depășește prin vibrația lăuntrică, prin legarea de viață, de concret, de realitatea materială, pe care o spiritualizează cu pondere și uneori chiar cu sfială, dar mai puțin decât lirismul dramatic care este mai compatibil cu oglindirea acțiunilor, a faptelor manifeste, mai expresiv când este vorba de redarea conflictelor, de exprimarea combativității, lirismul vieții trăite în adânc, se află între aceste două forme de manifestare artistică.* (C., nr. 47 (581), p. 6). Numărul mare de propoziții subordonate și de intercalări creează aici un labirint sintactic în care chiar mintea celui mai abil cititor se mișcă cu greu. În cazul de față pentru a arăta că lirismul vieții trăite în adânc este mai puternic decât lirismul contemplativ, dar mai slab decât cel dramatic, criticul a folosit o frază așa de stufoasă și de întortochiată încât cititorul trebuie să mediteze îndelung asupra ei pentru a-i pătrunde înțelesul.

Unii critici literari sînt mari meșteri în a încheide idei simple în formule obscure. De exemplu, pentru a spune că limbajul pitoresc, obiceiurile și umorul popular nu pot fi valorificate pe plan artistic decât înfățișînd multilateral viața oamenilor, un critic literar se exprimă astfel : *pitorescul limbajului sau al obiceiurilor, umorul popular nu pot fi speculate literar în afara condiției umane noi, luată în totalitatea ei* (C., nr. 46 (580), p. 3). Iată și alte exemple : *în asemenea împrejurări nu numai parti-pris-urile ei și*

argumentele peremptorii ale timpului te fac să privești figurile evocate (S., nr. 9, p. 97) sau : *Se impută în anumite privinți, o egalizare o nivelare nefastă a universalului cărții* (S., nr. 9, p. 89).

Mentalitatea că scrisul întortochiat și dificil spune ceva mai mult decât scrisul clar și pe înțelesul tuturor este trăsătura specifică a unor critici. Cruzimea acestei mentalități condamnabile se manifestă în fraze de felul acesta : *oricum, opera poetului nostru cel mai de seamă aprinde și pune în stare de vibrație un incomparabil volum liric o eterogenie de materiale și valori de cultură a căror convergență, pornită din zări foarte depărtate, pronunțându-le caracterul de cosmicitate și transcendență, se vedește ca forță de recompunere a lumii, ca o neașteptată și altă gravitație* (L.r., nr. 6, p. 31—32). Asemenea fraze nu exprimă gândirea, ci mai degrabă o ascund, o maschează. De cele mai multe ori frazele cu nesfârșite perioade și întorsături stilistice dau naștere la echivocuri. Dintr-o frază ca cea pe care o vom reproduce imediat, cititorul află cu surprindere că briganzii schillerieni sînt luptători pentru libertate după răscoala lui Tudor Vladimirescu : *Bandiții lui Boerescu sînt niște „bravi” în spiritul eroilor operii lui Saverio Mercadante I Bravi sau niște briganzi schillerieni, luptători pentru libertate după răscoala lui Tudor Vladimirescu, romanul prefigurînd ciocniții lui N. Filimon* (V.r., nr. 6, p. 166).

Într-o conviețuire plăcută cu frazele întortochiate și dificile trăiesc în unele articole de critică artistică numeroase fraze goale, care chinuiesc intelectul cititorului cu bănuiala vreunui înțeles subtil, adînc. Iată cîteva exemple : *Această guvernare și precugetare permanentă, cu rigiditatea logicii, cu minuțiozitatea facturii, cu gustul său pentru „mecanism” și pentru ritmica neobosită contribuie la aparența de uscăciune și de lipsă a emotivității* (S., nr. 9, p. 108) ; *tristul erou devine dintr-o dată străveziu, lăsîndu-ne să măsurăm nu numai dimensiunile cazului individual, ci să sondăm în voie, — și să constatăm că n-avem nici un motiv de alarmă, fenomenul psiho-social pe care-l încarnează* (C., nr. 40 (574), p. 3) ; *gramatica nefiînd viață, proces creator continuu, cum sînt poezia și limba vorbită, un rest indisciplinabil și nou scapă todeauna aplicării ei celei mai exacte la o materie atît de improprie* (L. r., nr. 6, p. 33), sau *cînd ignoranța dispăre și cînd rațiunea se redresează, mai rămîn în ungherele cugetului urme vagi din predispoziția ancestrală dar numai atît cît să ne ajungă pentru a ne juca și iluziona cu ea numai atît cît, edulcorată să devină material de construcție estetică* (S., nr. 9, p. 109). Zadarnică este truda iubitorilor de artă care aleargă prin această junglă frazeologică, îndemnați de speranța că vor găsi cîteva crîmpeie de gânduri, pentru ca stringîndu-le la un loc să-și confirme sau să-și infirme propriile impresii despre o carte citită sau despre alte opere de artă.

Cultivînd cu perseverență un asemenea mod de exprimare nu este de mirare că unii critici — e drept, nu dintre cei consacrați — ajung

să scrie cu toată seriozitatea fraze care ar putea fi folosite fără nici o modificare în cele mai desăvârșite parodii ale scrisului. Iată un singur exemplu : „Lupta pentru putere — da, evident, e prezentă (și de multe ori spectaculos) în lumea înfățișată de Petru Dumitriu, însă ea este mijlocul sau mai bine-zis unul dintre mijloacele de obținere a ceva mult mai important, mai cuprinzător, mai vital și care *el* e adevăratul pivot al operei, constituind, aș zice, alfa și omega, mobilul prim și ultim care orientează destinul eroilor. Mai precis vorbind — dacă am ține cu orice preț să recurgem la o explicație *monistă* (sublinierile aparțin autorului) a lucrurilor — ar trebui să vorbim despre aspirația spre fericire. . .” (S., nr. 9, p. 7).

Înrudite cu acestea din urmă sînt și frazele în care locul unei cugetări „înalte”, „savante” îl ia o cugetare naivă, dar nu lipsită de farmecul ridicolului pe care i-l atribuie locul ocupat într-un articol de „profundă” analiză a unei opere literare. De pildă, discutînd despre specificul poeziei unei tinere poete, în locul analizei conținutului de idei, un critic literar scrie : *nu e o poezie de interior, fiind exterioară, dinamică și voluntaristă* (C., nr. 40 (574), p. 3) sau *poezia Doinei Sălăjan este exterioară la propriu, adică se petrece afară, în livadă, pe stradă, pe drum, în soare, în ploaie, în vînt. Este elementară, adică e o poezie a elementelor primordiale, a senzațiilor elementare, a stărilor psihice pure, fără complicații și contorsionări* (C., nr. 40 (574), p. 3). Ciudat mod de gîndire : o poezie se petrece și este exterioară la propriu pentru că se petrece în soare, dacă s-ar petrece în casă ar fi interioară la propriu. O poezie a elementelor primordiale ale naturii, a stărilor psihice pure etc. este elementară. Pentru ca un cititor să poată lua în serios asemenea cugetări trebuie mai întîi să se lepede de modul de a gîndi obișnuit, al tuturor oamenilor.

Alteori, eriticul, lăsîndu-se îndemnat de ispita unei explicații cît mai complete, ajunge la o adevărată beție de cuvinte : *Există aici o sete de spațiu exprimată ades prin motivul drumului, care e frecvent obsesiv. Poeta elogiază zborul pe drumul acesta mare, caută soluții de viață umblînd pe străzi pustii, gîndurile trec ca trenuri într-o gară, i-e dor să plece fiindcă drumul a robî-o, vrea să urce, să zboare, are de mers pe un drum care duce departe, își poartă căutarea departe, bate drumurile cîntînd, e convinsă că drumul e frumos dacă e greu, îi place să colinde din sat în sat, să plece pe mare, să încerce cu pasul început de drum, să știe drumul bine, ea cunoaște toate cărările, are un drum de suit etc. Și, crezînd probabil că nu s-a înțeles, după ce citează două versuri (În fața mea stă drumul larg deschis/Chemarea lui e vrajă minunată), criticul adaugă : Mereu dorînd, bate drumurile cîntînd, fiindcă drumul e frumos dacă e greu. . .* (C., nr. 40 (574), p. 3).

În multe articole de critică literară sînt introduse cu timbru de noutate cugetări ca aceasta : *un om fără dorinți e ca și mort* (C., nr. 40 (574), p. 3), sau se fac preziceri în genul celor făcute de preoteasa Pitia : *Sîntem convinși că poezia înăură va fi revoluționară, socialistă, sau nu va fi* (C., nr. 40 (574), p. 3). Nu lipsese nici cazurile în care unii critici de artă confundă noțiuni cu totul diferite între ele. Iată un exemplu : *Petrescu, interpretul vieții materiale, de care a rămas mereu profund legat, adîncind-o și oglindind-o în mișcările ei interne, în vibrațiile cromatice ale corpusculelor și undelor, prezente în fixitatea de cristal a formelor perceptibile, este tocmai liricul materiei, al vieții interne, a materiei surprinsă în mișcarea și iradiațiile ei* (C., nr. 47 (581), p. 6). E clar că aici criticul s-a lăsat furat de entuziasmul pe care i l-a provocat imaginea operei de artă și a confundat între ele două noțiuni distincte : *viața materială și materia*.

Foarte adesea se întîlnesc în articolele de critică literară îmbinări de cuvinte care sau nu spun nimic sau reprezintă exprimarea „prețioasă” și dificilă a unor idei și noțiuni simple : „omul contemporan considerat ca un *fond uman înghețat*” (C., nr. 46 (580), p. 3) ; „forța *revărsării sentimentale*” (C., nr. 37 (571), p. 3) ; „formulele *succesiunii verbale consacrate*” (C., nr. 40 (574), p. 3) ; „scriitorii nu sînt *dascăli* pedanți, inabili, *pentru uzul elevilor tocilari*” (C., nr. 44 (578) p. 3) ; „*confesiune care mai curînd se varsă în natură* decît e provocată de aceasta” (C., nr. 37 (571), p. 3) ; „*cîteva armonice ale sentimentelor centrale*” (C., nr. 1 (535), p. 3) ; „se urmărește tocmai *sentimentele „civile”* ale acestora” (C., nr. 1 (535), p. 3) ; „descriind într-o jumătate de ceas o *imensă traiectorie ideologică*” (C., nr. 35 (569), p. 3) ; „*coordonate de bază ale imaginii artistice*” (C., nr. 35 (569), p. 3) ; „se poate dobîndi înșă *orchestrarea frazei plastice*” (C., nr. 35 (569), p. 6) ; „o *coordonată istorică a realismului critic*” (C., nr. 35 (569), p. 3) ; „îmbogățește orizontul uman prin *dimensiunea frumuseții* descoperită în existența zilnică (C., nr. 20 (554), p. 5) ; „registru *emotiv al unor temeri de intensitate aproape viscerală*” (C., nr. 20 (554), p. 5) ; „*personajele devin uneori inconsistente*” (C., nr. 20 (554), p. 3) ; pun în primul plan al poeziei, *elementele cele mai imateriale, imponderabile, inefabile*” (C., nr. 37 (571), p. 3) ; „*limita directă de elaborare sentimentală a sufletului*” (C., nr. 38 (572), p. 3) ; „*dau faptelor, oamenilor și cuvîntelor o amploare, o rezonanță, o dilatație impresionantă*” (C., nr. 42 (576), p. 3). După citirea unei asemenea fraze, ca cea din urmă, e firesc să ne întrebăm cum arată *oamenii cu rezonanță*, și *cuvintele care au suferit o dilatație impresionantă* ? Oricît ne-am strădui, fără indiscreția criticului nu vom înțelege nimic. Folosirea frecventă a unor asemenea formule, care nu sînt lipsite de orgoliul inteligenței, creează impresia unui limbaj aparte, a unui limbaj cu totul special, care închide cititorului obișnuit orice cale de acces în critica literară.

La formarea unei astfel de impresii contribuie nu numai sintaxa bizară, despre care a fost vorba pînă aici, ci și numărul mare de neologisme inutile, cu care sînt presărate articolele unor critici literari. Ideea că neologismele constituie expresia unei anumite subtilități în analiza fenomenului literar, cu care-și justifică mania neologistică unii critici, este evident ridicolă. Nici un om dotat cu simțul realității n-o să spună că nu se poate face o critică artistică autentică fără cuvinte ca: *abstrus* („un pedant *abstrus*” C., nr. 35 (569), p. 1); *adjuvant* („ca un *adjuvant* al expresiei poetice ” L.r., nr. 6, p. 35); *amplexiune* („Tema războiului e tratată și în romanul lui Cezar Petrescu, *Întunecare* (1927) cu *amplexiunea* tuturor claselor sociale” V.r., nr. 6, p. 171); *badinaj* („accentuat prin tonul de ieftin *badinaj*” C., nr. 44 (578), p. 3); *comper* („anunță a treia și a patra oară *comperul*” C., nr. 20 (554), p. 4); *congener* („filozofie de fapt *congeneră* melancoliei poetului ” L.r., nr. 6, p. 39); *dezabuzat* („se înscrie în categoria poezilor *dezabuzati*” C., nr. 38 (572), p. 3); *imajerie* (Toată *imajeria* dispare. Nu mai rămîne din agitația precedentă, decît muzica de fond” V.r., nr. 6, p. 143); *incarnadin* („poetul se închipuie și exprimă un patos sublim de alt Pygmalion, un Pygmalion însă al mutării frăgezimilor *incarnadine* în Afrodită eternă” L.r., nr. 6, p. 38); *insolit* („este un fenomen *insolit*” C., nr. 40 (574), p. 3.); *marjă* („Spiritul fin al lui Gabriel Marcel. . . ne lasă totuși o *marjă* de optimism V.r., [nr. 6, p. 13); *pandant* (ca un *pandant* al acesteia s-a vorbit și despre... S., nr. 9, p. 7.); *paroxistic* („măsurilor *paroxistice*” S., nr. 9, p. 109); *sanhedrin* („orice *sanhedrin* de esteți ” C., nr. 46 (580), p. 2); *sordid* („o impostură permanentă, *sordidă*” C., nr. 40 (574), p. 3), *sempitern* („visul acestei mutații a efemerului în *sempitern* e aspirație lirică fundamentală” L.r., nr. 6, p. 38); *terifiant* (deslănțuirea aceasta *terifiantă* e o confidență uriașă. . .” S., nr. 9, p. 109); *torționar* („*torționarul* nr. 1 al unui asemenea iad” C., nr. 1 (535), p. 3); *tribulație* („îvingînd *tribulația* individuală C., nr. 38 (572), p. 3); *truculent* („vocabular adesea *truculent*” S., nr. 9, p. 123); *tușă* („o tonalitate mai tristă, mai melancolică, ale cărei *tușe* rezultă de multe ori din. . .” C., nr. 38 (572), p. 3); *trenant* („plănuri *trenante*” C., nr. 44 (571), p. 5); *versicolor* („o perdea de nestemate tremurătoare și *versicolore*” S., nr. 9, p. 108). Unele dintre aceste neologisme (*badinaj*, *dezabuzat*, *insolit*, *tribulație*, *truculent*), deși au pătruns mai de mult în limbajul gazetelor, continuă să facă parte din lexicul parazitărilor și inutil. Ele nu denumesc noțiuni pentru care ne lipsesc cuvintele românești. Mult mai condamnable este însă cosmopolitismul unor critici care introduc în limbajul presei expresii străine, pe motivul că n-au cuvinte românești cu care să exprime noțiunile respective. Luînd seama acestor expresii ne convingem că nu limba română este săracă, ci priceperea lor de a o folosi este puțină. Cine ar putea să spună altfel citind în

revistele noastre expresii ca : *les bas-fonds* („scriitorul are o predilecție pentru *les bas-fonds*” C., nr. 1 (535), p. 3), *faculté maîtresse* („ în spiritul aceleiași *faculté maîtresse* pe care am căutat să o desprindem” S., nr. 9, p. 88); *globe-trotter* („ca un adevărat *globe-trotter* fără itinerar” S., nr. 9, p. 88); *happy-end* („spre a constata dacă romanul e cu *happy-end*” C., nr. 35 (569), p. 6); *une tête pleine, une tête bien faite* S., nr. 9, p. 123), *hors-texte* („să publice *hors-texte* reproduceri” S., nr. 9, p. 110); *hors-concours* („le expune, într-un fel, *hors-concours*”, S., nr. 9, p. 110) etc.

Articole de critică literară care conțin numeroase neologisme, de felul celor arătate mai sus, sînt greu de înțeles nu prin abstracțiunea ideilor, ci din cauza cuvintelor. Evident, nu susținem prin aceasta o degradare a noțiunilor pentru a da celor grăbiți impresia că înțeleg, dar prea se folosesc multe neologisme, încît ideile sînt ofilite de pedanterie, de extravaganță.

Unii critici literari își rezervă nu numai libertatea de a-și înveșmînta ideile într-o haină lexicală străină, sub pretext că numai așa pot să exprime cele mai adînci subtilități artistice, ci și pe aceea de a crea în permanență cuvinte noi. Multe din aceste creații lexicale noi, fiind formate din elemente și cu procedee românești, spre deosebire de împrumuturile din limbi străine, au calitatea de a fi înțelese, dar au și viciul de a nu exprima noțiuni noi. Or, vitalitatea și valoarea unui cuvînt nou creat sînt date tocmai de contribuția lui la îmbogățirea cunoștințelor și a noțiunilor noastre. Supuse unei asemenea judecăți, nu știm dacă cuvintele pe care le vom cita își vor putea susține dreptul la viață : *adolescentin* („această individualitate izbucnește *adolescentin*” T.s., nr. 7, p. 87); *brevitate* („ne surprinde însă *brevitatea* acestui elogiu” S., nr. 9, p. 124); *caricare* („principalul mijloc de reliefare satirică folosit de N. Țanțomir este exagerarea liniilor, *caricarea*” I. L., nr. 5, p. 98); *catastrofic* („literatura științifică fantastică care se publică în occident (așa-zisa „science-fiction”) are un caracter *catastrofic*” V.r., nr. 6, p. 130); *a clasiciza* („pe măsură ce inspirația i se *clasicizează*” L.r., nr. 6, p. 36); *coextensiv* („valorile poetice sînt *coextensive* în cuprinsul lor absolut” L.r., nr. 6, p. 31); *concretețe* („imagini artistice care capătă o mare *concretețe*” C., nr. 35 (569), p. 3), *consubstanțial* („Doina Sălăjan a depășit influența Magdei Isanos, care nu-i era *consubstanțială*” C., nr. 40 (574), p. 3); *clîșeist* („frecvența *clîșeistă*, a termenilor de argou” T.s., nr. 8, p. 81); *cvintesențiat* („respiri adînc un aer nou, un ozon *cvintesențiat* din toate vijeliile veacurilor” S., nr. 9, p. 106); *deconspirat* („ e *deconspirată* intenția de a revizui” V.r., nr. 4, p. 162); *demoniac* („... supune torturii morale pe Anița cu o cruzime *demoniacă*” V.r., nr. 6, p. 150); *derealizare* („metodă de *de-realizare* a lumii” C., nr. 20 (554), p. 5); *dialogic* („aspectul *dialogic* al. . . C., nr. 20 (554), p. 5); *eterogenie* („opera poetului nostru pune în stare de vibrație un

incomparabil volum liric, o eterogenie de materiale. . . ” L.r., nr. 6, p. 32); *imortalitate* („trece oarbă pe lângă norocul *imortalității* ei ” L.r., nr. 6, p. 38); *intenționalitate* („din *intenționalitatea* povestirii” C., nr. 20 (554), p. 3); *istorietate* („conținutul realismului presupune neapărat o raportare istorică, *istorietatea* privind adevărul social” C., nr. 35 (569), p. 3); *istoricizare* („*istoricizarea* formulei lirice” L.r., nr. 6, p. 31); *latență* („*latență* cunoscută a limbii noastre” L.r., nr. 6, p. 33); *liricoid* („aduce prin esența sa câteodată *liricoidă*. . . ” T.s., nr. 5, p. 76); *lirizant* („toată viziunea lui Grigorescu este *lirizantă*” C., nr. 47 (581), p. 6); *ostentat* („procedeul este evitat *ostentat* de autori” I.B. nr. 1046, p. 2); a *obiecciona* („se *obieccionează* unei realizări de proporțiile Cronicii de familie” T., nr. 40, p. 2); a *paraleliza* („demonul” lui Eminescu *paralelizează* numai un timp. . . ” L.r., nr. 6 p. 38); a *se profesionaliza* („cînd scriitorul *se profesionalizează* de tînr, îl amenință un mare pericol” C., nr. 35 (569) p. 7), *progresism* („de la *progresism* lăbărtat la egoism cinic” C., nr. 35 (569), p. 3); *rotofos* („este umbra unui pom bătrîn cu crengi *rotofoase*” C., nr. 44 (578), p. 3); *siluetare* („*siluetarea* unui grup de oameni” I.B., nr. 1008, p. 2); *victimizare* („Toți aceștia fac într-un stil specific prin *victimizarea* subalternilor, ucenicia luptei pentru putere” V.r., nr. 4, p. 138).

Nici tendința de a forma adjective de la numele tuturor scriitorilor nu ni se pare justificată. Dacă astfel de adjective își găsesc totuși o justificare în unele împrejurări, oricine înțelege că sînt absurde în expresii ca : „o ultimă privire de rămas bun peste plăcuta, intimă *ehrenburgiană* odaie de lucru” (C., nr. 35 (569), p. 7). Nu mai vorbim că în multe cazuri aceste derivate se fac greșit. Și mai ciudat pare însă că unii critici simt nevoia, bineînțeles imperioasă, de a forma și verbe de la numele scriitorilor. De exemplu, un critic folosește verbul *a pilatiza* (T.s., nr. 7, p. 86).

Din exemplele discutate pînă aici se vede că multe din inovațiile lingvistice care se întîlnesc în critica literară sînt determinate nu de nevoia de a exprima noțiuni sau idei noi, ci de intenția unor critici de a vorbi altfel pentru a da impresia că spun lucruri noi. Această simulare a noului este curată măsluire și nu trebuie confundată cu tendința nobilă, pe care o manifestă, în general, spiritul uman, de a da o expresie cît mai plăcută, cît mai elegantă noțiunilor și ideilor deja cunoscute.

Tot în ce privește lexicul se mai impune o remarcă. Limbajul criticii literare a fost invadat, cu ajutorul criticilor, de terminologia științelor pozitive și a celor sociale. Fiecare critic introduce cuvinte după puterile lui și după preferința pe care o are pentru un anumit domeniu științific. Astfel au ajuns să fie întrebuiți în critica literară termeni ca : *alchimie intelectuală* (C., nr. 20 (554), p. 1), *coloratură anxioasă* (C., nr. 1 (535), p. 3); a adăuga sufletului modern un *coeficient original*.

(C., nr. 1 (535), p. 3); *competiție erotică* (V.r., nr. 6, p. 171); *cristalizarea adevăratei Eneide* (I.l., nr. 1, p. 144); *frecvența electrică a poeziei* (L.r., nr. 6, p. 34); *germinație figurativă* (L.r., nr. 6, p. 38); *cuvînt placentar* (L.r., nr. 6, p. 37); *proliferare* (S., nr. 9, p. 118); *purulență* (C., nr. 40 (571), p. 3); *recoltă literară* (C., nr. 1 (535), p. 3); *transportul poetic* (V.r., nr. 11, p. 131); *erotismul sublimat* (C., nr. 20 (554), p. 3); *unde vibratorii* (C., nr. 47 (581), p. 6); *voltajul curentului poetic* (L.r., nr. 6, p. 34) etc.

Evident, acești termeni nu sînt folosiți cu înțelesul lor propriu, ci cu unul figurat. Critica literară, fiind și ea un gen de literatură, are libertatea pe care o au toate celelalte genuri, de a folosi cuvintele cu înțeles figurat. Dar în măsura în care ea tinde să se constituie ca știință a literaturii, această libertate i se îngustează. Toate științele au un fond lexical al lor, o terminologie proprie, pe care o folosesc nu în sens figurat, ci la propriu. Critica literară are și ea un fond lexical specific, însă mult mai redus în raport cu celelalte științe. Acest fond a scăzut și mai mult în ultima vreme prin părăsirea terminologiei proprii analizei stilistice, de care critica literară contemporană aproape că nu se mai ocupă. Tendința de a completa terminologia criticii literare prin adoptarea, cu sens figurat, a termenilor din științele pozitive nu ni se pare cea mai bună soluție.

Am insistat asupra unor vicii ale stilului criticii literare contemporane, pentru că ele îi împuținează mult numărul cititorilor și o împiedică să-și îndeplinească unul dintre scopurile ei fundamentale: interpretarea operelor artistice pe înțelesul cît mai multor cititori și educația estetică a acestora.

În afară de aceste slăbiciuni specifice, în limbajul criticii literare pot fi întîlnite, într-o măsură mai mică sau mai mare, toate celelalte greșeli de limbă care se observă în scrisul contemporan. Lipsa acordului între părțile propoziției, folosirea improprie a prepozițiilor și alte greșeli de acest fel se întîlnesc în unele studii și articole de critică literară tot așa de des, ba chiar mai des uneori, ca în publicațiile de altă natură, unde semnează oameni cărora nu li se cere — sau nu au din diferite motive — o pregătire filologică deosebită.

Este îndoielnic că o idee, oricît de prețioasă, poate fi receptată ca atare atunci cînd este expusă într-o formă necorectă din punct de vedere gramatical. Acordul între părțile propoziției credem că este o cerință minimă. Totuși, nu rareori găsim redactări de felul acestora: „... *nimic* din toate acestea nu ne lăsau să lămurim capacitățile ei” (C., nr. 35 (569), p. 3); „... *plăcerile* tinereții *constă* tocmai în asemenea exerciții sadice” (V.r., nr. 4, p. 138); „*Fiecare*... aduce... aportul popoului din care *fac* parte” (I.l., nr. 1, p. 103).

Am semnalat mai sus mania frazelor interminabile care pun la grea încercare răbdarea cititorului și am arătat dezavantajele pe care

le implică. Asemenea fraze se întorc chiar împotriva autorilor lor, care se incurcă în hățișurile fără capăt, se poticnesc și uită pînă și relațiile dintre cuvintele pe care nu mai sfîrșesc să le înșire. Numai așa credem că se explică frecvența lipsei de acord în fraze ca acestea : „*Pătrundem în alcovuri regale, în birourile de prim rang, în cele mai selecte case ale Bucureștilor anului 1940 cu garanția documentației exacte a atmosferei, însoțit de un comentariu prob și calificat artisticeste, prin intermediul unei narațiuni de calitate*” (V.r., nr. 4 p. 139); „*Frumoasă e nu numai realitatea dorinței ei și așteptarea împlinirii ei, efortul spre momentul împlinirii*” (C., nr. 40 (475), p. 3); „. . . nu caraghiosficul și ridicolul individual îl interesează pe Mazilu, ci crima de minciună față de realitatea lumii noi pe care le urmărește ca atare, căutînd flagrantul delict”; (C., nr. 40 (571), p. 3) sau „. . . ar fi greșit să credem că însușirea limbajului modern și orientarea spre anumite sectoare neexploatate poetic ar fi *suficient* pentru realizarea creației de valoare. . .” (V.r., nr. 4, p. 164).

Dacă tinerii scriitori s-ar simți la un moment dat ispitiți să-și ia ca model de scriere pe judecătorii lor — criticii literari — ar trebui să serie după exemplul acestora : „*pătrundem însoțit; efortul e frumoasă; crima pe care le urmărește; însușirea. . . și orientarea. . . ar fi suficient* iar nu : *pătrundem însoțiți; efortul e frumos; crima. . . pe care o urmărește; însușirea și orientarea. . . ar fi suficiente*” cum recomandă gramaticile.

Din aceeași goană după „original”, căutat în siluirea limbii, sînt încălcate valorile reale ale prepozițiilor, fiecare critic întrecîndu-se cu ceilalți în repudierea uzanțelor gramaticale cunoscute și acceptate de toată lumea. Omiterea prepoziției, folosirea ei acolo unde nu era nevoie sau întrebuițarea improprie sînt fapte curente : „Octavian Goga are acum o concepție despre poezie, — mai exact spus — consideră poezie adevărată numai [pe] cea de dragoste” (S., nr. 1, p. 83); „Afecțiunea nețărnută și admirația față de cei mulți și harnici străbate în toată opera poetului” (C., nr. 568 (32), p. 2); „Însoțindu-și cuvîntarea groasnică printr-un zîmbet foarte sever” (S., nr. 9, p. 93).

Alteori în locul acuzativului cu prepoziție, cum cer unele verbe, apare o greșită construcție cu dativul : „. . . intenția de a-l cîștiga unui anume gen de literatură. . .” (S., nr. 1, p. 80), în loc de . . . *cîștiga pentru* un anume gen ; sau „Tinărul poet se compară adeseori aceluia fluture care. . .” (S., nr. 1, p. 82), în loc de . . . se compară cu acel fluture, cum cere verbul respectiv.

Lista ar putea fi mărită și ilustrată cu numeroase exemple. Socotim însă că numai semnalarea lor este suficientă.

Nu ca o greșală propriu-zisă de limbă, ci ca o latură negativă a stilului, poate fi discutată folosirea pînă la epuizare a unor clișee

stilistice, care datorită desei lor întrebuițări au devenit foarte banale. Aceste clișee, născute sub pana criticilor consacrați, sînt reluate apoi de „micii maeștri” și folosite cu emfază la tot pasul. Despre un critic de artă cu calități remarcabile se spune că „știe să interpreteze *la diapazonul unui gust ales* arta contemporanilor săi” (S., nr. 9, p. 97). „Ca limbă, el se menține tot timpul *la nivelul cerebral* al unui prăpagator de idei” (S., nr. 9, p. 98) sau se ridică „*la un înalt nivel* de stilizare expresivă” (S., nr. 9, p. 110).

Foarte adesea se vorbește de „mobilizarea conștiinței poetice *pe dimensiunea fundamentală a timpului*” (C., nr. 38 (572), p. 3), pentru a „aduce în literatura noastră nu numai universul rural trecut *la numitorul ondulăției cotidiene*” (S., nr. 9, p. 25), ei și „*valorile cardinale ale spiritului omenesc*” (S., nr. 9, p. 9), pentru „a îndeplini o misiune. . . față de umanitate *la scara eternității*” (C., nr. 37 (571), p. 3). Toate acestea sînt posibile „*la grade și cu șanse de satisfacere diferite*” (S., nr. 9, p. 7), nu ne putem afla „*la același grad* de mulțumire” (C., nr. 38 (572), p. 3). Dacă un poet are „*opere majore*” (S., nr. 9, p. 33) și i se descoperă „*trăsăturile majore*” (S., nr. 9, p. 28), „*laturile tari*” (C., nr. 44 (571), p. 5) sau cel puțin „*punctele majore* ale scrisului său” (S., nr. 9, p. 33), dacă se află în personalitatea . . . și o „*polivalență a resorturilor intime*” (S., nr. 9, p. 88), „*potențialele lui literare*” (V.r., nr. 9, p. 94) sau „*trinitatea supremelor valori* ale paletelor” (S., nr. 9, p. 98), într-un cuvînt, dacă e „înzestrat cu *caratele artei*” (S., nr. 9, p. 32), atunci i se poate acorda „*un certificat major* de calificare poetică” (C., nr. 38 (572), p. 3). Toate acestea se pot stabili numai dacă nu se „influențează în vreun fel asupra *temperaturii comentariului*” (S., nr. 9, p. 86).

★

Scăderile semnalate în rindurile de mai sus, deși nu caracterizează întreaga noastră critică literară, reprezintă totuși o latură negativă care trebuie combătută, întrucît influențează în rău rolul pe care trebuie să-l îndeplinească critica literară. Atunci cînd își scriu articolele și studiile literare, criticii nu trebuie să uite că în condițiile actuale, cînd se duce o mare luptă pentru răspîndirea culturii în mase, ei au un rol important; ca militanți pentru revoluția culturală, criticii literari trebuie să simtă răspunderea pentru fiecare cuvînt scris, întrucît nu se adresează unui cerc restrîns de inițiați ci unui larg cerc de cititori, din cele mai diverse profesii, cu un nivel cultural inegal, care așteaptă de la ei îndrumare în problemele literaturii și artei.

De asemenea, ei au, prin activitatea lor, o mare înrîurire asupra educației și dezvoltării tinerelor talente din domeniul criticii și al creației

literare. Cum am arătat mai sus, din cauza adoptării unui limbaj prețios, ermetic, uneori argotic, ori cu supărătoare deficiențe gramaticale, mulți din articolele de critică literară nu-și ating scopul de a explica și populariza operele de artă, nefiind înțelese de cititori. Folosirea cuvintelor vagi, aproximative, care cer alte cuvinte ca lămuriri, precizări, completări însemnează o irosire a mijloacelor de exprimare ale limbii. Frazele ponderabile, împodobite, pline de metafore și cuvinte prețioase, emfaticе, reduc considerabil claritatea expunerii. Firește nu încercăm să acredităm ideea că articolele și studiile literare trebuie să adopte un limbaj simplist, monotone, fără diferențieri între autori. Dar originalitatea și frumusețea expresiei și a stilului nu trebuie căutate în siluirea normelor limbii, în adoptarea unui lexic plin de barbarisme și de creații nefirești. Marii noștri scriitori au dovedit prin opera lor că limba română dă posibilitatea celor care o cunosc și știu să o minuiască, să exprime cele mai subtile nuanse și cele mai abstracte idei, să creeze cele mai variate imagini artistice. Criticii literari de seamă, din trecut și de azi, probează încă o dată aceasta prin studiile lor.

Respectând această valoroasă tradiție, criticul, în egală măsură ca și scriitorul, trebuie să cumpănească, să cîntărească bine fiecare cuvînt înainte de a-i da drept de circulație sub semnătura sa.

Dacă vor să dea poporului lucrări valoroase și utile, criticii, ca și scriitorii, nu trebuie să uite îndemnul lui M. Gorki de a scrie în așa fel, încît „cuvintele să stea la strîmtoare, iar gîndurile să se simtă în largul lor”.

Poziția ideologică a criticului, convingerea sa fermă că gîndul exprimat este un adevăr valoros, necesar celor pentru care scrie, trebuie să-i mărească exigența față de felul cum se exprimă.

